Konstitutionsutskottets betänkande 1976/77:27

med anledning av motioner om grundlagsskydd för näringsfrihet m. m.

Motionerna

I motionen 1976/77:565 av herr Andersson i Örebro m. fl. (fp, m, c) yrkas att riksdagen hos regeringen anhåller om förslag till grundlagsskyddad näringsfrihet.

I motionen 1976/77:588 av herr Siegbahn m. fl. (m) yrkas att riksdagen 1. anhåller att regeringen ger den nyligen tillsatta utredningen rörande vissa grundlagsfrågor i uppdrag att även framlägga förslag om ett förbud mot kollektivanslutning till politiskt parti; 2. anhåller att regeringen i avvaktan på grundlagsändring enligt punkt 1 underställer riksdagen ett förslag om lag mot kollektivanslutning till politiskt parti.

I motionen 1976/77:1333 av herr Werner m. fl. (vpk) yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till åtgärder för kamp mot kvinnodiskriminering inom lagstiftningen främst genom 1) förbud i grundlagen mot spridande av diskriminerande uppfattningar om kvinnor samt 2) särskild lag med förbud mot kvinnodiskriminerande text och bilder, även i reklam.

Grundlagsskydd för näringsfrihet

I motionen 565 påtalas att antalet nystartade företag sjunkit markant under 1970-talet jämfört med tidigare – från omkring 3 000 till omkring 2 000 per år. Som orsaker till nedgången pekas i motionen på höga kapitalskatter, en ökande byråkrati, diskriminerande lagstiftning och bristande förståelse för företagarnas problem från det allmännas sida. Att ge näringsfriheten grundlagsskydd skulle enligt motionen vara en av de åtgärder som behövs för att vända den negativa trenden. Det föreslås att bestämmelser om näringsfriheten tas in i grundlagens målsättningsstadgande, dvs. 1 kap 2 § regeringsformen (RF).

Gällande svensk rätt får anses utgå från att det i Sverige råder full frihet för svenska medborgare att driva näring och utöva yrke. Friheten är dock i olika hänseenden begränsad med hänsyn till såväl allmänna som enskilda intressen, t. ex. säkerhets-, hälsovårds-, arbetarskydds- och andra ordningsintressen. Enligt 8 kap. 3 § RF skall sådana föreskrifter meddelas genom lag, men efter riksdagens bemyndigande kan enligt 8 kap. 7 § RF regeringen genom förordning meddela föreskrifter om bl. a. näringsverksamhet. Regeringen kan i sin tur delegera beslutanderätten till förvaltningsmyndighet eller kommun (8 kap. 11 § RF).

Såväl den Tingstenska utredningen som författningsutredningen föreslog

grundlagsstadgande av näringsfriheten. Författningsutredningens förslag gick ut på att svensk medborgare skulle äga rätt att driva näring och utöva yrke såvitt annat inte var särskilt stadgat. Under remissbehandlingen kritiserades förslaget för att skyddet skulle bli alltför urholkat eller rentav meningslöst.

Fri- och rättighetsutredningen stannade för att inte föreslå något grundlagsskydd för näringsfriheten därför att den inte ansåg det möjligt att i RF införa ett starkare skydd än författningsutredningen föreslagit. Följaktligen skulle ett sådant skydd inte nå upp till den nivå som i övrigt föreskrivs beträffande de grundlagsskyddade rättigheterna.

I propositionen 1975/76:209 med förslag till fri- och rättigheter i grundlag anslöt sig departementschefen till fri- och rättighetsutredningens ståndpunkt samt framhöll med anledning av att under remissbehandlingen framställts krav på ett målsättningsstadgande i RF om närings- och yrkesfrihet att ett sådant stadgande knappast skulle ha någon självständig betydelse vid sidan av de bestämmelser om den enskildes frihet och ekonomiska välfärd som han avsåg att föreslå. Propositionen antogs i förevarande hänseende av riksdagen utan att särskilt kommenteras (KU 1975/76:56).

I januari 1977 tillkallade regeringen en ny utredning med uppgift att ytterligare säkra de medborgerliga fri- och rättigheterna. Kommittén skall särskilt inrikta sig på frågorna om vilka beslutsformer riksdagen skall använda vid rättighetsbegränsande lagstiftning, lagprövningsrättens roll och lagrådets framtida ställning. Därutöver skall kommittén också kunna ta upp andra frågor, bl. a. regler till skydd för näringsfrihet. Arbetet i kommittén förutsätts bedrivas så att proposition kan föreläggas riksdagen före 1979 års val.

Förbud mot kollektivanslutning till politiskt parti

Enligt motionen 588 borde det i 2 kap. 2 § RF stadgade skyddet att tillhöra politisk sammanslutning, trossamfund eller vissa andra sammanslutningar för åskådning ha utformats på ett sätt som gett den allmän giltighet i stället för att som nu avse endast den enskildes förhållande till det allmänna. Motionen tar i första hand sikte på kollektivanslutningen av fackföreningsmedlemmar till det socialdemokratiska partiet. Det hävdas i motionen att denna inte är reglerad i fackliga bestämmelser utan endast i stadgarna för arbetarkommunerna. I motionen lämnas vissa statistiska uppgifter om kollektivanslutningens omfattning.

Frågan om kollektivanslutningen av fackföreningsmedlemmar till det socialdemokratiska partiet har vid flera tillfällen behandlats av riksdagen, bl. a. i samband med antagandet av 1974 års författning. Grundlagberedningens majoritet tog avstånd från tanken att i grundlagen införa förbud mot kollektivanslutning till politiskt parti. Samma ståndpunkt intogs i propositionen samt av konstitutionsutskottets majoritet (KU 1973:26). I en reservation (2 m) föreslogs ett grundlagsstadgande om förbud mot kollektivanslutning.

I en annan reservation (3 c, 2 fp) förordades ett uttalande av riksdagen av innebörd att kollektivanslutning inte borde förekomma men att frågan borde lösas inte i första hand genom lagstiftning utan genom åtgärder från partiernas sida i form av opinionsbildning mot kollektivanslutning. Riksdagen biföll sistnämnda reservation. Även vid 1974 års riksdag bifölls ett motionsyrkande av motsvarande innebörd (KU 1974:54).

Fri- och rättighetsutredningen föreslog inte något grundlagsförbud mot kollektivanslutning. I en reservation (1 m) yrkades på en sådan bestämmelse medan en annan reservation (1 fp och 1 c) gav uttryck för samma uppfattning som riksdagen tidigare ställt sig bakom.

Propositionen om fri- och rättigheter i grundlag (1975/76:209) anslöt sig till fri- och rättighetsutredningens ståndpunkt, och det gjorde också konstitutionsutskottets majoritet (KU 1975/76:56). Riksdagen biföll en reservation (c och fp) av samma innebörd som tidigare och antog således ett yrkande om att frågan borde lösas i första hand genom åtgärder från de politiska partiernas sida. I en annan reservation (m) hade yrkats lagstiftning mot kollektivanslutning.

Förbud mot spridande av kvinnodiskriminerande uppgifter m. m.

I motionen 1976/77:1332, till vilken motionen 1333 hänvisar, tas främst sikte på kvinnans ställning på arbetsmarknaden samt påtalas i detta sammanhang bl. a. vikten av att stävja den fördomsfyllda syn på kvinnan som kommer till uttryck i massmedia, särskilt i de s. k. dam- och herrtidningarna och i de pornografiska alstren.

Regeringsformen innehåller dels i 1 kap. 2 § ett målsättningsstadgande om att det allmänna bl. a. skall verka för att tillförsäkra män och kvinnor lika rättigheter, dels i 2 kap. 16 § ett rättsligt bindande förbud mot att lag eller annan föreskrift innebär att någon missgynnas på grund av sitt kön. Undantag härifrån får göras endast om föreskriften utgör led i strävanden att åstadkomma jämställdhet mellan män och kvinnor eller avser värnplikt eller motsvarande tjänsteplikt.

I propositionen om fri- och rättigheter i grundlag anförde departementschefen i anslutning till reglerna om förbud mot kvinnodiskriminering bl. a. följande (prop. 1975/76:209 s. 101):

Gällande rätt innehåller ett stort antal författningar som i olika hänseenden särbehandlar könen och som inte nu kan ändras eller upphävas. Denna omständighet har föranlett utredningen att begränsa sitt förslag till förbud mot könsdiskriminerande normgivning till att gälla det framtida lagstiftningsarbetet. Det kan emellertid inte med fog hävdas att den föreslagna regleringen av denna anledning skulle vara innehållslös. I likhet med utredningen anser jag att det ligger ett väsentligt värde i att ny könsdiskriminerande normgivning i huvudsak hindras. En förbudsregel kommer vidare att få betydelse som ett incitament till utgallring av nu föreliggande regler om särbehandling. Med hänsyn härtill och till det angelägna i att ge starkaste

möjliga grundlagsförankring åt strävandena att tillförsäkra män och kvinnor jämbördiga levnadsvillkor vill jag förorda att ett rättsligt bindande förbud mot könsdiskriminering tas in i RF.

Vid riksdagsbehandlingen av propositionen väcktes en motion (vpk) med samma syfte som den nu aktuella. Utskottet avstyrkte motionen med följande motivering (KU 1975/76:56 s. 43) "Som utskottet anfört i det föregående kommer arbetet på en ny yttrandefrihetsgrundlag att fortsätta. Därvid kommer också frågan om yttrandefrihetens gränser att behandlas. En kommande utredning på området bör inte bindas genom att riksdagen nu tar ställning i sak i den av motionärerna aktualiserade frågan."

Tryckfrihetsförordningen har till syfte att värna om yttrandefriheten och fri åsiktsbildning. Varje medborgare är därför tillförsäkrad rätten att i tryckt skrift uttrycka åsikter i vilket ämne som helst. I denna rätt får inte förekomma andra inskränkningar än sådana som särskilt anges i TF och som avser att slå vakt om enskilds rätt och allmän säkerhet.

Frågan om den kommersiella reklamen omfattas av TF har varit omdiskuterad. Den aktualiserades bl. a. vid tillkomsten av marknadsföringslagen. I samband härmed (prop. 1970:57) gavs uttryck för den uppfattningen att ingripanden utanför TF:s ram mot reklamåtgärder i vidare mån än marknadsföringslagen medgav fick ske endast när frågan var av utpräglat kommersiell natur och hade rent kommersiella förhållanden till föremål och sålunda inte avsåg nyhetsförmedling och åsiktsbildning av det slag som ligger i TF:s syfte att värna.

I samband med att det genom ändring i TF gavs möjlighet att lagstifta mot reklam för alkohol och tobak (prop. 1973:123, KU 1973:23) anförde departementschefen bl. a. följande som motivering till att en sådan lagstiftning föranledde ändring av TF:

De möjligheter till ingripanden mot reklam i tryckt skrift i allmänhet som marknadsföringslagen redan erbjuder och som i övrigt kan anses föreligga står givetvis öppna också när det gäller reklam för varor som är skadliga eller olämpliga. Det kan emellertid sättas i fråga om det är möjligt att utan direkt stöd i TF ingripa med generella åtgärder mot reklam enbart av det skälet att den avser vissa slag av varor vars bruk av sociala eller liknande skäl inte bör främjas, såsom alkoholhaltiga drycker och tobaksvaror. Det kan sålunda hävdas att en åtgärd som innebär att reklam förbjuds eller inskränks av den anledningen att den avser viss vara skulle innebära ett angrepp mot den yttrande- och informationsfrihet, som TF är satt att värna.

Massmedieutredningen gav klart uttryck för uppfattningen att den kommersiella reklamen åtnjöt tryckfrihetsrättsligt skydd i väsentliga avseenden och föreslog därför ett stadgande som medgav generella ingripanden mot reklam men samtidigt innebar att åtskilliga viktiga principer i grundlagen fortfarande skulle gälla på detta område (SOU 1975:49).

Massmedieutredningens förslag har endast delvis föranlett lagstiftning.

För närvarande pågår inom justitiedepartementet förberedelser för tillsättandet av en ny utredning som skall få till uppgift att utarbeta förslag till en ny yttrandefrihetsgrundlag, avsedd att ersätta tryckfrihetsförordningen. Enligt vad som anges i direktiven till den nytillsatta fri- och rättighetsutredningen skall yttrandefrihetsgrundlagen innehålla nya regler om yttrandefriheten i tryckt och därmed jämställd skrift, i film, radio och TV samt i de ytterligare medier som lämpligen kan bli föremål för sådan reglering. Arbetet förutsätts bli så omfattande att det inte kan leda till något riksdagsbeslut före 1979 års val.

I detta sammanhang kan vidare erinras om justitieministerns uttalande i en frågedebatt i riksdagen den 10 december 1976 (prot. 1976/77:43 s. 38 f.), att regeringen överväger möjligheterna att tillskapa en lagstiftning som i första hand tar sikte på förbud mot sadistiska framställningar och barnpornografi, vilket i fråga om tryckta skrifter krävde en ändring i tryckfrihetsförordningen.

I slutet av 1972 tillkallade dåvarande statsministern fem ledamöter att ingå i en delegation för att bevaka och utreda frågan om jämställdhet mellan män och kvinnor. Delegationen förstärktes senare med företrädare för arbetsmarknadens parter och olika kvinnoorganisationer.

Vid 1975/76 års riksmöte uttalade sig riksdagen (JuU 1975/76:9) för en parlamentarisk medverkan i jämställdhetsarbetet, vilket ledde till att regeringen i augusti 1976 tillsatte en särskild kommitté som skulle inrikta sig på mera långsiktiga projekt inom jämställdhetsområdet och på frågor av större principiell räckvidd.

I direktiven uttalades bl. a.:

I samband med behandlingen i riksdagen av regeringens prop. 1975/76:173, *med redogörelse för och förslag till åtgärder för att främja* kvinnans ställning på den statliga arbetsmarknaden, väcktes motionsvis förslag bl. a. att frågan om lagstiftning borde utredas. I sitt av riksdagen godkända betänkande (1975/76:42) anförde inrikesutskottet bl. a. följande: Svårigheterna att åstadkomma och i praktiken upprätthålla en effektiv lagstiftning mot könsdiskriminering är uppenbara. Detta bör emellertid inte hindra att man utreder frågan. Utredningsarbetet bör anförtros den parlamentariska utredning för jämställdhetsfrågor som riksdagen tidigare har uttalat sig för.

I enlighet med riksdagens beslut bör frågan om en lagstiftning mot könsdiskriminering nu göras till föremål för en allsidig och förutsättningslös utredning. Som riksdagen har uttalat, bör uppgiften att göra denna utredning lämnas till den kommitté som jag tidigare har föreslagit skall tillsättas.

I en skrivelse den 11 juni 1976 har konsumentombudsmannen (KO) pekat på att det f. n. saknas lagliga möjligheter att – annat än i mycket begränsad utsträckning – ingripa mot reklam och annan marknadsföring som är diskriminerande med hänsyn till ras, kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung. KO har därför föreslagit att man utreder möjligheten att utvidga marknadsföringslagen så att ingripande kan ske mot diskriminerande marknadsföring.

Frågan om könsdiskriminerande reklam har behandlats även i riksdagen. I sitt betänkande (1975/76:61) föreslog sålunda näringsutskottet – med an-

ledning av två motioner – att riksdagen hos regeringen skulle begära förslag till lagstiftning mot sådan reklam. Utskottet framhöll att även om strävandena att motverka könsdiskriminering i reklam till väsentlig del måste ta sig uttryck i information och opinionsbildning, så är det önskvärt att det skapas förutsättningar för ingripanden av KO och marknadsdomstolen på området. Riksdagen godtog utskottets förslag (rskr 1975/76:343).

Som riksdagen har uttalat, är det önskvärt att – som ett led i de allmänna strävandena att motarbeta könsdiskriminering – skapa förutsättningar för ingripanden även mot könsdiskriminerande reklam. En väg är den som KO har anvisat. En annan väg är att inrymma bestämmelser i ämnet i en allmän lag mot könsdiskriminering. Frågan bör utredas närmare. Uppdraget att göra den utredningen bör lämnas åt den kommitté som jag tidigare har föreslagit skall tillsättas. Vid utredningsarbetet måste självfallet de tryckfrihetsrättsliga konsekvenserna uppmärksammas.

Kommittén fick i oktober 1976 tilläggsdirektiv, som bl. a. gav den i uppdrag att utarbeta en lag mot könsdiskriminering. I direktiven förordades vidare att kommittén fick hela ansvaret för jämställdhetsarbetet.

Enligt vad som anges i direktiven till den nytillsatta fri- och rättighetsutredningen skall inom kort tillkallas en utredning som skall få till uppgift att utarbeta förslag till en ny yttrandefrihetsgrundlag, avsedd att ersätta tryckfrihetsförordningen. Yttrandefrihetsgrundlagen skall, enligt vad som i detta sammanhang uttalas, innehålla nya regler om yttrandefriheten i tryckt och därmed jämställd skrift, i film, radio och TV samt i de ytterligare medier som lämpligen kan bli föremål för sådan reglering. Arbetet förutsätts bli så omfattande att det inte kan leda till något riksdagsbeslut före 1979 års val.

Utskottet

I motionerna behandlas yrkanden om att i grundlagen skall införas skydd för näringsfriheten samt förbud mot kollektivanslutning till politiskt parti och mot spridande av kvinnodiskriminerande uppfattningar. Beträffande de båda sistnämnda frågorna yrkas därjämte att dessa skall regleras också i vanlig lag.

Beträffande näringsfriheten utgår svensk rätt från principen att varje medborgare har full frihet att driva näring och utöva yrke. Friheten är dock begränsad i olika hänseenden, t. ex. på grund av säkerhets-, hälsovårds-, arbetarskydds- och andra ordningsintressen.

I skilda sammanhang har frågan om införande av ett grundlagsskydd för näringsfriheten diskuterats, men omfattningen av de inskränkningar i skyddet som i så fall måste göras har i allmänhet ansetts utgöra ett hinder mot en sådan grundlagsbestämmelse. Senast intogs denna ståndpunkt i förarbetena till 1976 års fri- och rättighetsreform. Den nyligen tillsatta utredningen om förstärkt skydd i regeringsformen för medborgerliga fri- och rättigheter är emellertid enligt vad som uttalas i direktiven oförhindrad att

överväga bl. a. frågor om grundlagsregler till skydd för näringsfriheten. Det finns därför enligt utskottets mening inte skäl att, som yrkas i motionen 565, ta initiativ till en särskild utredning.

Frågan om kollektivanslutning till politiskt parti har vid flera tillfällen tidigare behandlats av riksdagen. Åren 1973, 1974 och 1976 har riksdagen ställt sig bakom uttalanden av innebörd att kollektivanslutning till politiskt parti inte borde förekomma. Frågan borde emellertid inte i första hand lösas genom lagstiftning utan genom åtgärder från partiernas sida i form av opinionsbildning mot kollektivanslutning.

Riksdagen uttalade i 1975/76 års betänkande bl. a.:

Individens rätt att fritt och självständigt välja politiskt parti är grundläggande för demokratin. Utskottet kan därför av principiella skäl inte acceptera kollektiv anslutning av människor till politiskt parti. Ett sådant system strider mot den åsiktsfrihet som nu gällande grundlag utgår ifrån och som ytterligare befästes i det nu föreliggande förslaget till förstärkning av de medborgerliga fri- och rättigheterna.

Reservationsrätten för den enskilde förändrar ingenting i denna demokratiskt grundläggande fråga. Den tvingar den enskilde att offentligt avslöja vilket parti vederbörande inte vill tillhöra.

Det finns anledning att understryka att ett riksdagens uttalande mot kollektivanslutning på intet sätt riktar sig mot fackliga föreningars rätt att själva besluta om egna angelägenheter. Denna rätt skall självklart vara orubbad. Däremot riktas uttalandet till det parti – socialdemokraterna – som registrerar som medlemmar andra än dem som individuellt sökt medlemskap i partiet.

Nuvarande missförhållanden bör icke i första hand förändras genom lagstiftning utan genom åtgärder från partiernas egen sida.

Utskottet ansluter sig till tidigare av riksdagen gjorda uttalanden i denna fråga. Den debatt om kollektivanslutningens berättigande som på senare tid förekommit, bl. a. inom det socialdemokratiska partiet och den fackliga rörelsen, gör att utskottet hyser starka förhoppningar att frågan kan komma att lösas inom en nära framtid. Utskottet avstyrker därför motionen 588.

De i motionen 1333 upptagna yrkandena berör tryckfrihetens grundvalar – rätten att i tryckt skrift uttrycka åsikter i vilket ämne som helst. Utskottet vill understryka att inskränkningar i denna rätt är tillåtna endast i de fall som särskilt anges i tryckfrihetsförordningen och som alla har till ändamål att skydda det allmänna eller enskilda personer från allvarliga skador.

Det är angeläget att könsdiskriminering på olika sätt bekämpas, främst genom en aktiv opinionsbildning. Utskottet erinrar om de åtgärder som från samhällets sida vidtagits under senare år samt om pågående och aviserat utredningsarbete. I detta sammanhang kan nämnas regeringsformens förbud mot kvinnodiskriminerande lagstiftning och målsättningsstadgandet i RF att det allmänna skall verka bl. a. för att tillförsäkra män och kvinnor lika rättigheter. Ägnat att motverka könsfördomar är vidare det inom jämställdhetskommittén pågående arbetet med bevakning och utredning av frågorna

om jämställdhet mellan kvinnor och män, bl. a. med sikte på att införa en särskild lag mot könsdiskriminering.

Frågan om kommersiell reklam åtnjuter tryckfrihetsrättsligt skydd behandlades av massmedieutredningen, som klart gav uttryck för uppfattningen att så i väsentliga avseenden var fallet. Samma principiella inställning redovisades av statsmakterna i samband med de ändringar som gjordes i tryckfrihetsförordningen 1973–1974 för att möjliggöra lagstiftning om förbud mot reklam för alkohol och tobak. En lag med förbud mot kvinnodiskriminerande reklam synes därför fordra stöd i tryckfrihetsförordningen. Det kan förmodas att frågan om reklamens tryckfrihetsrättsliga skydd kommer att övervägas av den nyligen aviserade utredningen om en ny yttrandefrihetsgrundlag.

Med det anförda avstyrker utskottet motionen 1333.

Utskottet hemställer

att riksdagen

1. beträffande *grundlagsskyddad näringsfrihet* avslår motionen 1976/77:565,
2. beträffande *kollektivanslutning till politiskt parti* avslår motionen 1976/77:588,
3. beträffande *förbud mot spridande av kvinnodiskriminerande uppgifter m. m.* avslår motionen 1976/77:1333.

Stockholm den 3 mars 1977

På konstitutionsutskottets vägnar
KARL BOO

Närvarande: herrar Boo (c), Johansson i Trollhättan (s), Björck i Nässjö (m), Mossberg (s), Fiskesjö (c), Lindahl i Hamburgsund (fp), Svensson i Eskilstuna (s), Nordin (c), Karlsson i Malung (s), Schött (m), Gustafsson i Ronneby (s), Kindbom (c), Nyquist (s), fru Hammarbacken (c) och fru Cederqvist (s).

Reservation

av herrar Johansson i Trollhättan (s), Mossberg (s), Svensson i Eskilstuna (s), Karlsson i Malung (s), Gustfsson i Ronneby (s), Nyquist (s) och fru Cederqvist (s), vilka beträffande *kollektivanslutning till politiskt parti* ansett att den del av utskottets yttrande på s. 7 som börjar "Utskottet ansluter" och slutar "motionen 588" bort ha följande lydelse:

Utskottet har inte funnit anledning att frångå sin tidigare intagna ståndpunkt i kollektivanslutningsfrågan, nämligen att det måste tillkomma fackliga organisationer att fatta beslut i egna angelägenheter. Utskottet avstyrker därför de motionsyrkanden som väckts i frågan.

Särskilt yttrande

beträffande *kollektivanslutning till politiskt parti*

av herrar Björck i Nässjö (m) och Schött (m):

Riksdagens flera gånger uttalade uppmaning att upphöra med kollektivanslutningen till politiskt parti har inte respekterats av socialdemokraterna. Moderata samlingspartiet har vid flera tillfällen krävt att lagstiftning bör användas för att få ett slut på detta antidemokratiska system.

Den opinion mot kollektivanslutning som under senare tid allt starkare förmärkts inom såväl det socialdemokratiska partiet som den fackliga rörelsen ger anledning till vissa förhoppningar om att de gjorda riksdagsuttalandena äntligen skall respekteras av det parti som tillämpar kollektivanslutning. Vi har därför denna gång avstått från att kräva förbud i lag mot kollektivanslutning till politiskt parti.

Vår principiella uppfattning i frågan står emellertid fast. Kollektivanslutningen kan omöjligen förenas med principen i vårt demokratiska system att var och en skall ha rätt att fritt och självständigt välja åskådning och därmed partitillhörighet. Skulle ej kollektivanslutningen genom beslut av dem som begagnar sig av detta system bringas att upphöra inom en nära framtid, bör frågan om lagstiftning ånyo övervägas.